

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арполенко Г.П. Числівник української мови. / Г.П. Арполенко, К.Г. Городенська, К.Х. Щербатюк. – К. : Наук. думка, 1980. – 242 с.; 2. Лазаренко О.М. Фонетичні особливості польської мови в Україні в XVII ст. (на матеріалі творів Лазаря Барановича) // Українське мовознавство (Міжвідомчий науковий збірник). – Вип. 29-30. – К., 2004. – С. 190-194; 3. Marr M. Я. Выбранные творы. Проблемы грамматики. – К., 1938. – Т. 2. – С. 13–33; 4. Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – М., 1989. – 1632 с.; 5. Grappin H. Les noms de nombre en polonais. - Krakow, 1950. - 166 s.; 6. Klemensiewicz Z. Liczebnik glywny w polszczyznje literackiej. - Prace filologiczne, t. XV, cz. 1, - Warszawa, 1930; 7. <http://slovardalja.net/>.

Калениченко М.М. (Київ, Україна)

Статус орудного відмінка при безособово вжитих дієсловах із значенням породження запаху (на матеріалі чеської та української мов)

У статті розглядаються безособові речення у сучасній чеській та українській мовах. Основну увагу приділено способам та засобам морфологічного вираження суб'єкта, семантичним і структурним параметрам таких безособових одиниць.

Ключові слова: *безособове речення, предикативна основа, структурна модель, семантична група.*

В статті рассматриваются безличные предложения в современном чешском и украинском языках. Особое внимание обращается на способы морфологического выражения субъекта, семантические и структурные параметры данных безличных единиц.

Ключевые слова: *безличное предложение, предикативная основа, структурная модель, семантическая группа.*

The article deals with impersonal sentence of modern Czech and Ukraine languages. Basic attention is spared the semantic and structural parameters of such impersonal units, means morphological expressions of the subject.

Key words: *impersonal sentence, predicate stem of the sentence, structural pattern, semantic group.*

Безособове вживання особових дієслів у чеській та інших слов'янських мовах привертало увагу багатьох дослідників. Перші спроби аналізу природи і структури безособових речень, головний член яких виражений особовими дієсловами, зроблено ще в працях О.О.Потебні та Д.М.Овсяннико-Куликовського. Об'єктом їхньої уваги була структура безособових речень взагалі, характерною ознакою яких вони вважали відсутність підмета. Такий підхід уможливив лише формально-граматичний аналіз безособових речень з особовими дієсловами. Науковий інтерес становлять зауваги цих учених про існування своєрідної градації типів речень за рівнем суб'єктності/безсуб'єктності, про причини й умови редукації в безособовому реченні підмета-суб'єкта та про основні лексичні групи безособових дієслів і структуру утворюваних ними конструкцій.

Формальний аналіз безособових речень виражених особовими дієсловами здійснено також у працях відомого російського лінгвіста О.М. Пешковського [1]. Він уперше вказав, що ці речення становлять специфічну форму викладу думки, паралельну, а іноді омонімічну до відповідного двоскладного особового речення. Так було сформовано необхідність порівняльного аналізу структури безособового односкладного й особового двоскладного речень з тим самим дієсловом у ролі предикати.

Спробу виявити семантичні передумови безособового вживання особових дієслів у російському мовознавстві зробила Є.М.Галкіна-Федорук [2].

Особливості безособового вживання особових дієслів у різних слов'янських мовах активно досліджували у 60-70-х р.р. XX ст. Основну увагу було зосереджено лише на формально-граматичній будові деяких співвідносних особових і безособових речень. Проте активне студіювання їхньої поверхневої структури не заперечило комплексного аналізу й адекватного витлумачення закономірностей функціонування таких конструкцій. Це зумовлено певною мірою нерозв'язаністю деяких теоретичних проблем, що стосуються безособового речення загалом. А не тільки тих, що породжені особовими дієсловами.

При безособовому вживанні дієслів із значенням породження запаху відбувається передусім редукція позиції суб'єкта стану, натомість зростає семантична і синтаксична роль компонента у формі орудного відмінка [3, 27]. Він стає конструктивно і семантично необхідним у безособових реченнях, утворених дієсловами, що передають породження будь-якого запаху: як питомого, органічного, так і набутого, пор: *V kuchyni vonělo kávou* – *V kuchyni voněla káva*; *V jídelně vonělo jablky* – *V jídelně voněla jablka*; *На кухні пахло кавою* – *На кухні пахла кава*; *У їдальні пахло яблуками* – *У їдальні пахла яблука*.

Думки дослідників про функціонально-семантичну природу компонента у формі орудного відмінка в таких безособових реченнях не збігаються. Одні з них вважають, що семантика цього компонента при безособовому вживанні дієслів із значенням породження запаху залишається незмінною, і він відповідно реалізує значення знаряддя [2, 148] або змісту [4, 55; 5, 161; 6, с. 676]. Інші схиляються до думки, що в безособовому реченні із зазначеними дієсловами компонент у формі орудного відмінка частково набуває суб'єктного значення. Зокрема, Р.Мразек називає його периферійним обставинно-суб'єктним членом, а Ж.Вейренк та Я.Светлик взагалі кваліфікують як орудний суб'єкта [7, 167; 8, 137; 9, 191]. Підставою для суб'єктної кваліфікації компонента у формі орудного відмінка служить легка і повноцінна трансформація безособового односкладного речення у двоскладне особове, пор.: *V kuchyni vonělo kávou* (H.Maliřová) – *V kuchyni voněla káva*.

Для визначення статусу компонента у формі орудного відмінка, що вживається в безособових реченнях, зумовлених дієсловами із значенням породження запаху, принципово, чи цей запах є питомим, природним для носія чи набутим [3, 27]. Оскільки дієслова, що означають видавання природного запаху реалії не потребують його ідентифікації із запахом іншої реалії (*vonělo kávou, jablky, mlékem*; пахло кавою, яблуками, молоком), то це уможливило

вираження зредукованого називного відмінка із функцією суб'єкта стану формою орудного відмінка. Воно є одним із виявів тенденції непрямо відмінкової реалізації семантичного суб'єкта у формально-граматичній структурі речення [3, 28]. Отже, компонент в орудному відмінку в таких безособових реченнях є наслідком формально-семантичної трансформації називного суб'єкта тану двоскладних речень, тобто орудним суб'єкта (носія) стану.

Предикатами таких речень, як правило, виступають неперехідні дієслова з семантичною ознакою породження запаху чи процесу чес. «tahnout», «vonět», «foukat», «vanout», укр. «пахнути», «смердіти», «тхнути» тощо, напр.: *Vonělo tu pochybem větrů; Dýchalo tu zmarem; Vonělo tu velikonočním mazancem, ruměným a křížem pukajícím; U komorí smrdělo myšami.* У безособових реченнях, побудованих за вказаною структурною моделлю, як правило, можна визначити автора дії.

Наші спостереження над фактами реалізації цієї моделі безособового речення у чеській мові дозволяють встановити спільні характеристики з відповідними українськими конструкціями, в яких спільні характеристики при безособовому вживанні дієслів із значенням породження запаху відбувається передусім редукція позиції суб'єкта стану, натомість зростає семантична і синтаксична роль компонента у формі орудного відмінка. Вживання такого орудного у чеській мові стає конструктивно і семантично необхідним у безособових реченнях, утворених дієсловами, що передають породження будь-якого запаху: як питомого, органічного, так і набутого, пор: *V kuchyni vonělo kávou – V kuchyni voněla káva; V jídelně vonělo jablky – V jídelně voněla jablka; Vonělo tu velikonočním mazancem, ruměným a křížem pukajícím – Voněl tu velikonoční mazanec; Vonělo tu pochybem větrů – Voněl tu pochyb větrů.*

Таким чином, можемо стверджувати, що у славістичній науці думки вчених щодо орудного суб'єктного у безособових реченнях не збігаються. Одні з дослідників вважають, що семантика цього компонента при безособовому вживанні дієслів із значенням породження запаху залишається незмінною, і він, відповідно, реалізує значення знаряддя, способу, замовчуючи при цьому діяча або причини дії. Інші схиляються до думки, що в безособовому реченні із зазначеними дієсловами компонент у формі орудного відмінка частково набуває суб'єктного значення. Так, Р.Мразек називає його периферійним обставинно-суб'єктним членом, а Ж.Вейренк та Я.Светлик взагалі кваліфікують таку форму як орудний суб'єкта. Підставою для суб'єктної кваліфікації компонента у формі орудного відмінка вони вважають ймовірність повноцінної трансформації безособового односкладного речення у двоскладне особове.

У той же час для визначення синтаксичного статусу компонента іменника у формі орудного відмінка, що вживається в безособових реченнях, зумовлених дієсловами із значенням породження запаху, принципово, чи цей запах є питомим, природним для носія чи набутиим. Оскільки слов'янські дієслова, що означають природний запах реалії не потребують зіставлення із запахом іншої реалії (пор. чеські *vonělo kávou, jablky, mlékem*; українські *пахло яблуками, молоком*), то це уможливило вираження зредукованого називного відмінка із

функцією суб'єкта стану формою орудного відмінка, що може кваліфікуватися як тенденція непрямі відмінкової реалізації семантичного суб'єкта у формально-граматичній структурі речення. У таких безособових реченнях компонент у орудному відмінку є наслідком формально-семантичної трансформації називного суб'єкта стану відскладних речень, тобто орудним суб'єкта (носія) стану. Варто також зазначити, що у відсотковому відношенні у чеській мові ширше використовуються двоскладні конструкції, з якими аналізовані безособові речення співвідносяться.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Пешковський А.М.* Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – 7-е изд. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.; 2. *Галкина-Федорук Е.М.* Безличные предложения в современном русском языке / Е.М.Галкина-Федорук. – М.: 1958. – 331 с.; 3. *Баган М.П.* Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: дис. канд.філ. наук: / М.П. Баган. – К., 1999. – 220 с.; 4. *Арват Н.Н.* Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н.Н.Арват. – К.: Вища школа, 1984. – 159 с.; 5. *Ломтев Т.П.* Предложение и его грамматические категории / Т.П. Ломтев – М.: 1972. – С. 112-135; 6. *Уорс Д.* Трансформационный анализ конструкций с творительным падежом в современном русском языке / Д.Уорс Д. //Новое в лингвистике. – М.: 1962. – Вып.2. – С. 637-683; 7. *Мразек Р.* Синтаксис русского творительного / Р. Мразек – Praha., 1964. – 285 с.; 8. *Вейренк Ж.* Синтаксический анализ творительного падежа / Ж. Вейренк // Исследования по славянскому языкознанию. – М.: Наука, 1971. – С. 129-139; 9. *Светлик Я.* Синтаксис русского языка в сопоставлении со словацким / Я. Светлик. – Братислава: Словацкое педагог. изд-во, 1970. – 351 с.

Комарова О.С. (Київ, Україна)

До питання деривації інтернаціоналізмів у словацькій мові

Стаття присвячена аналізу словотвірної деривації інтернаціональних лексичних одиниць у словацькій мові.

Ключові слова: *інтернаціональна лексична одиниця, префіксальний, суфіксальний, безафіксальний спосіб словотворення.*

Статья посвящена анализу словообразовательной деривации лексических единиц в словацком языке.

Ключевые слова: *интернациональная лексическая единица, префиксальный, суффиксальный, безафиксальный способ словообразования.*

This article analyzes the formative derivation of lexical items in Slovak.

Key words: *International lexical unit, prefixing, suffix, bezafiksálny way of word formation.*

Сучасний етап розвитку людства характеризується розширенням суспільно-політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між народами, що сприяє значному прискоренню темпів міжнародного обміну інформацією. Але більш успішному здійсненню цього процесу перешкоджає мовний бар'єр –